

Nr 97

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag för budgetåret 1959/60 till Försvarets forskningsanstalt: Viss forskningsverksamhet jämte motioner i atomvapenfrågor.

(1:a avd.)

I propositionen nr 1 har Kungl. Maj:t under fjärde huvudtiteln (punkt 128, s. 261—264 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 3 januari 1959) föreslagit riksdagen att dels till Försvarets forskningsanstalt: Viss forskningsverksamhet för budgetåret 1959/60 anvisa ett reservationsanslag av 23 600 000 kronor, dels ock bemyndiga Kungl. Maj:t att medgiva att därutöver beställningar av materiel för försvarets forskningsanstalts verksamhet må utläggas inom en kostnadsram av 2 500 000 kronor.

I detta sammanhang har utskottet till behandling förehåft dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Ewerlöf m. fl.* (I: 107) och den andra inom andra kammaren av herr *Hjalmarson m. fl.* (II: 149), i vilka hemställts, att riksdagen måtte besluta att under förevarande anslag upptages ett med 2 800 000 kronor förhöjt belopp, varvid dock skall iakttagas att den sammanlagda utgiftsramen under IV:e huvudtiteln skall förbli oförändrad,

dels en inom andra kammaren av herrar *Wedén* och *von Friesen* väckt motion (II: 256), vari hemställts, att riksdagen må bevilja försvarets forskningsanstalt 2,8 miljoner kr. för i motionen angivet ändamål och bemyndiga Kungl. Maj:t att, i den mån sådana erfordras, vidtaga justeringar på andra punkter i försvarets huvudtitel i syfte att inrymma ifrågavarande anslag i försvarets totala kostnadsram,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Aastrup* (I: 195) och den andra inom andra kammaren av herr *Ståhl* (II: 253), i vilka hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om initiativ till förhandlingar snarast möjligt efter vårriksdagens slut mellan representanter för de fyra demokratiska partierna i syfte att bevara enigheten i de aktuella försvarsfrågorna, i första rummet med sikte på den vetenskapliga forskningen kring atomenergiens militära användning,

dels ock två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Ewerlöf m. fl.* (I: 106) och den andra inom andra kammaren av herr *Hjalmarson m. fl.* (II: 148), i vilka hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t understryka vikten av att vederbörande myndigheter beredes tillfälle att i sina beställningar utomlands inrymma även vapenbärare, som dels kan medföra konventionella laddningar, dels taktiska atomladdningar, men självfallet under förutsättning att avslut härom kan göras utan andra villkor än sådana som redan godtagits vid inköp av försvarsmateriel i utlandet.

Beträffande de skäl, motionärerna anfört till stöd för sina yrkanden, hänvisas till motionerna I: 107, II: 256, II: 253 och I: 106.

Anslaget är för innevarande budgetår uppfört med 17 000 000 kronor.

I skrivelse till försvarets forskningsanstalt har *överbefälhavaren* uttalat, att medel bör äskas för forskning och undersökningar med ändamål att snarast framtaga underlag för konstruktion av atomladdningar och att därvid under arbetets gång skaffa en allt säkrare teknisk och ekonomisk grund för ett framtida ställningstagande till frågan om anskaffning av svenska atomvapen. I anledning härav äskar anstalten under forskningsanslaget vissa medel för ifrågavarande ändamål.

Forskningsanstalten framhåller, att det är förenat med betydande svårigheter att exakt beräkna härför erforderliga medel. För nästa budgetår räknar anstalten emellertid med 2 800 000 kronor för ändamålet. För de därefter närmast följande budgetåren uppskattar anstalten medelsbehovet i förevarande hänseende till cirka 6 000 000 kronor för år.

Forskningsanstalten har för nästa budgetår hemställt om en höjning av anslaget med 9 840 000 kronor.

Beräkningen av den äskade anslagshöjningen framgår av följande sammanställning.

	Ökning	Minskning
1. Ökad forskning inom atom-, robot-, motmedels- m. fl. områden	6 969 000	
2. Ökad utveckling och tillverkning av elektronrör	300 000	
3. Forskning för konstruktion av atomladdningar	2 800 000	
4. Prisstegringar	400 000	
5. Löneklassuppflyttningar m. m.	150 000	
6. Kompensation för höjda folkpensionsavgifter ..	75 000	
7. Överföring av tjänster till avlöningsanslag		854 000
	10 694 000	854 000
		+ 9 840 000

Departementschefen förklarar, att han icke kan tillstyrka överbefälhavarens och forskningsanstaltens förslag om medelsanvisning till forskning för konstruktion av atomladdningar m. m. Däremot anser departementschefen det angeläget, att forskningsanstalten ges ökade resurser för forskning i öv-

rigt inom såväl atomområdet som robot- m. fl. områden. I dessa delar ansluter departementschefen sig till vad forskningsanstalten anfört. Vidare torde ökade medel böra ställas till förfogande för utveckling och tillverkning av elektronrör. På grund av det nu anförda och med beaktande av beräknade kostnader under anslaget för löneklassuppflyttningar m. m. och kompensation för höjda folkpensionsavgifter ävensom den äskade överföringen av tjänster till avlöningsanslag föreslår departementschefen, att förevarande anslag uppföres med 23 600 000 kronor, innebärande en höjning med 6 600 000 kronor. Departementschefen utgår därvid från att anstalten alltjämt skall erhålla bidrag för sin verksamhet från försvarsgrensförvaltningarna (jfr prop. 1958: 110, s. 510). Därjämte bör anstalten medgivas att utlägga materielbeställningar intill ett belopp av 2 500 000 kronor utöver anvisade medel.

Utskottet. I motionerna I: 107 och II: 149 samt II: 256 har hemställts, att ett belopp av 2,8 miljoner kronor anvisas för forskning i syfte att vetenskapligt och tekniskt förbereda framtagandet av ett svenskt taktiskt atomvapen samt att skaffa säkrare underlag för beräkningen av tillverkningskostnaderna för ett sådant.

Utskottet vill med anledning härav erinra om att 1958 års B-riksdag anslöt sig till den av försvarsberedningen och av departementschefen intagna ståndpunkten, att frågan om förberedande åtgärder för framställning av svenska atomvapen skulle uppskjutas tills vidare. De tekniska förutsättningarna äro enligt utskottets mening alltjämt sådana, att ett visst uppskov med ställningstagandet i denna fråga kan ske, utan att därför tidpunkten för eventuell framställning av ett svenskt atomvapen torde i nämnvärd grad påverkas. Såsom förra årets B-riksdag vidare framhöll, har atomvapenfrågan många andra aspekter än de rent militära. Härvid åsyftade riksdagen närmast det även av departementschefen i statsverkspropositionen nu berörda förhållandet, att det måste ligga i vårt lands intresse, att de internationella rustningarna på detta område i möjligaste mån begränsades och att innehavet av kärnvapen icke finge allmän spridning. En avvaktande hållning i denna fråga är, såsom departementschefen riktigt framhåller, ägnad att utåt understryka den vikt, som vårt land fäster vid ansträngningarna att få till stånd internationella överenskommelser om kärnvapenprovens upphörande samt begränsningar i produktionen av dessa vapen. Ehuru de föreliggande motionerna visserligen icke gälla anskaffning av atomvapen utan forskning och undersökningar i syfte att snarast framtaga underlag för konstruktion av atomladdningar, anser utskottet dock, att ett bifall till de föreliggande motionerna skulle i viss mån binda statsmakterna i deras handlingsfrihet, då det gäller att taga ställning till själva sakfrågan. Med hänsyn härtill och till de i det föregående anförda synpunkterna finner utskottet sig icke kunna biträda motionerna i fråga.

I dagens läge råda ej endast mellan utan även inom partierna olika meningsriktningar eller nyanser i uppfattningen, då det gäller ställningsta-

gandet till principfrågan, huruvida det svenska försvaret bör utrustas med atomvapen. Några förutsättningar för att genom förhandlingar partierna emellan vinna enighet i denna fråga torde knappast nu förefinnas. Vid sådant förhållande kan det enligt utskottets mening icke vara realistiskt att, såsom i motionerna I: 195 och II: 253 yrkats, riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller, att Kungl. Maj:t tar initiativ till dylika överläggningar. Motionerna torde alltså icke nu böra föranleda någon riksdagens åtgärd.

Med hänsyn till den inställning, som, på sätt av det föregående framgår, utskottet har till atomvapenfrågan, är utskottet icke berett biträda det i motionerna I: 106 och II: 148 gjorda yrkandet.

Åberopande det anförda hemställer utskottet,

I. att riksdagen må

a) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 107 och II: 149 samt II: 256 till *Försvarets forskningsanstalt: Viss forskningsverksamhet* för budgetåret 1959/60 under fjärde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 23 600 000 kronor;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att medgiva, att därutöver beställningar av materiel för försvarets forskningsanstalts verksamhet må utläggas inom en kostnadsram av 2 500 000 kronor;

II. att motionerna I: 195 och II: 253 icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda;

III. att motionerna I: 106 och II: 148 icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 8 maj 1959

På statsutskottets vägnar:

MARTIN SKOGLUND

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet ha närvarit

från f ö r s t a kammaren: herrar Näsström, Gillström, Birger Andersson, fröken Andersson, herrar Bergman, Holmqvist, Pålsson, Axel Johannes Andersson, Rikard Svensson, fru Wallentheim, herrar Söderberg, Palme, Aastrup, Jacobsson och Sundin; samt

från a n d r a kammaren: herrar Skoglund i Doverstorp, Åkerström, Malmberg, Thapper, Rubbestad, Jansson i Kalix, Persson i Växjö, Ståhl, Gustafsson i Stockholm, Svensson i Stenkyrka, Nihlfors, fru Lewén-Eliasson, herrar Heckscher, Johansson i Norrköping och Hjalmarson.

Reservationer

1) av herrar *Pålsson, Axel Johannes Andersson, Aastrup, Jacobsson, Sundin, Malmborg, Rubbestad, Ståhl, Svensson* i Stenkyrka och *Nihlfors*, vilka ansett att utskottet bort tillstyrka motionerna I: 195 och II: 253 och att därför

dels utskottets yttrande bort ha följande lydelse:

»I anslutning till motionerna I: 195 och II: 253 vill utskottet understryka, att nu föreliggande förslag på intet sätt gäller den stora frågan, huruvida atomstridsmedel skola införas i den svenska försvarsorganisationen. Föreliggande ärende gäller enbart förberedande forskning på detta område och har alltså närmast karaktären av en beredskapsåtgärd med sikte på att ge statsmakterna valfrihet i fråga om atombevapning eller icke. Sålunda saknas grund för det påståendet, att beslut rörande kärnvapen i den svenska krigsmakten skulle utgöra en given konsekvens av den rent förberedande forskning på området, som nu föreslagits. Utskottet vill betona, att, även om ett positivt beslut fattas i forskningsfrågan, riksdagen självfallet förbehåller sig fria händer vid ett framtida ställningstagande beträffande försvarets förseende med atomvapen eller icke.

Möjligheten att framställa atomvapen är emellertid beroende på icke enbart att forskningsarbete igångsättes utan även att vissa andra förutsättningar uppfyllas, bl. a. brytning av uran, tillgång på svenskt tungt vatten, förhandenvaron av för ändamålet lämpade reaktors- och separationsanläggningar. Dessa förutsättningar sammanhånga i sin tur med det civila atomenergiprogrammets fullföljande och äro därför svåra att närmare precisera. Därför kan självfallet icke heller ett exakt tidsschema nu uppgöras för en beredskapsplan på detta område.

Mot här angivna bakgrund framstår det tydligt, att möjlighet finnes till ett visst rådrum i fråga om forskningens igångsättande utan att därigenom någon väsentlig försening behöver uppstå. Denna tid bör, såsom i motionerna framhållits, användas för att genom förhandlingar söka åvägabringa samförstånd mellan de demokratiska partierna jämväl i denna del av försvarsfrågan. Önskvärldheten härav framstår som så mycket större som enighet kring övriga mer betydelsefulla försvarsfrågor kunnat upprätthållas under de två senaste skickelsedigra decennierna. Gentemot invändningen att enigheten i nu förevarande fråga spolierats genom att två olika meningstäckningar redan låst sina positioner beträffande forskningsfrågan, vill utskottet påminna därom, att jämväl vid tidigare tillfällen möjligheten till enighet synt omintetgjord men att likväl nya utvägar öppnats, då partierna funnit sig böra inleda överläggningar. Utsikter till samförstånd torde därför kunna förefinnas även nu, om god vilja därtill är för handen.

Att den demokratiska samlingen kring våra försvarsfrågor såväl under krigsåren som hela tiden därefter varit en stor tillgång såväl inåt, inför vårt folk, som utåt, gentemot världsoinionen, är ett faktum så allmänt och ofta

omvittnat, att det icke torde kunna bestridas. Den har stärkt förtroendet för vår alliansfria utrikespolitik och för vår fasta beslutsamhet att i händelse av angrepp värna vår neutralitet.

Utskottet anser det därför vara en plikt för de demokratiska meningsriktningarna att jämväl inför förestående, för vårt land så betydelsefulla avgöranden visa villighet att förhandla och därvid redovisa alla de skäl, som kunna inverka på frågans avgörande. Det bör självfallet ankomma på regeringen att även härvidlag taga initiativ till överläggningar. Det framstår vidare som önskvärt, att kontakt i sådant syfte upptages snarast möjligt efter vårriksdagens slut. Utskottet biträder alltså yrkandet i motionerna I: 195 och II: 253.

Av det anförda framgår att, innan av utskottet förordade förhandlingar igångsätts i syfte att åvägabringa samförstånd mellan partierna i atomvapenfrågan, utskottet icke är berett tillstyrka anvisning av medel för förberedande forskning m. m. rörande konstruktion av atomladdningar. Motionerna I: 107 och II: 149 samt II: 256 avstyrkas alltså.

Beträffande det i motionerna I: 106 och II: 148 gjorda yrkandet framstår det från i det föregående redovisade utgångspunkter lämpligast, att jämväl frågan om inköp från utlandet av vapenbärare, som kunna användas för både vanliga laddningar och taktiska atomladdningar, göres till föremål för förhandlingar mellan de demokratiska partierna. Motionerna torde därför icke böra föranleda någon riksdagens åtgärd.»

dels ock utskottets hemställan under II. bort ha följande lydelse:

»II. att riksdagen må, med bifall till motionerna I: 195 och II: 253, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att initiativ snarast möjligt tages till förhandlingar mellan representanter för de fyra demokratiska partierna i syfte att bevara enigheten i de aktuella försvarsfrågorna, i första rummet med sikte på den förberedande vetenskapliga forskningen kring atomenergiens militära användning och med angivande av att dylika förhandlingar i intet avseende föregripa ett framtida beslut i den stora frågan, huruvida Sveriges försvar skall förses med atomvapen eller icke;»

2) av fröken *Andersson*, herrar *Skoglund* i Doverstorp, *Heckscher* och *Hjalmarson*, vilka ansett att utskottet bort tillstyrka motionerna I: 107 och II: 149, II: 256 samt I: 106 och II: 148 och att därför

dels utskottets yttrande bort ha följande lydelse:

»Kungl. Maj:ts i förevarande sammanhang behandlade proposition upptager icke den mycket betydelsefulla frågan, om det svenska försvaret skall utrustas med taktiska atomvapen eller icke. Utskottet finner det icke heller nödvändigt att nu taga ställning härtill men vill likväl för sin del framhålla följande. Internationella förhandlingar om möjligheterna att få ett slut på stormakternas kärnvapenupprustning pågår. Endast om dessa förhandlingar inom en nära framtid resultera i en överenskommelse om en allmän

nedrustning — inkluderande förstörelse av befintliga lager av såväl tunga som lätta kärnvapen och nedskärning av de med konventionella vapen rustade styrkorna, så att angreppshandlingar från aggressiva makters sida bli omöjliga, förbud mot nytillverkning av kärnvapen och garantier för en effektiv kontroll av en sådan överenskommelses efterlevnad — kan det svenska försvaret enligt utskottets mening undvara taktiska atomvapen. Utskottet bedömer möjligheterna för stormakterna att inom en nu överblickbar tid nå en sådan överenskommelse, i varje fall beträffande de mindre kärnvapnen, som mycket små. Även om frågan att förse det svenska försvaret med taktiska atomvapen i nuvarande läge kan hållas öppen med hänsyn till att erforderliga förarbeten på forskningsområdet och andra viktiga områden först behöva bringas närmare sin lösning, vill utskottet starkt understryka följande två enligt utskottets mening väsentliga synpunkter.

För det första kan ett svenskt beslut i själva vapenfrågan icke fördröjas på ett oskäligt sätt med hänvisning till synnerligen osäkra förhoppningar om resultatet av pågående förhandlingar mellan stormakterna. Däremot är det, för det andra, icke riktigt, när det gjorts gällande, att ett beslut om förberedande forskning m. m. för att skapa underlag för konstruktion av atomladdningar skulle binda statsmakternas framtida handlingsfrihet i själva principfrågan, huruvida det svenska försvaret bör utrustas med taktiska atomvapen. Utskottet kan så långt ifrån finna något fog för denna uppfattning, att det tvärtom anser sig böra konstatera, att den handlingsfrihet i detta avgörande avseende, varom enighet förelåg i 1958 års stora förvarsuppgörelse, endast förblir en realitet, om ifrågavarande grundläggande forskningsarbete och andra förberedande åtgärder i tid kunna påbörjas. Det gäller således t. ex. även att tillse, att ej onödiga förseningar uppstå med produktion inom landet av uran och tungt vatten. Ej heller kan utskottet finna, att ett beslut om forskningsarbete, som syftar till att skapa de vetenskapliga och tekniska förutsättningarna för konstruktion av laddningar till vapen, vilka ingå i reguljära utrustningar i de större staternas militära system, kan ha någon negativ effekt på de maktpolitiskt betingade stormaktsförhandlingarna i kärnvapenfrågan.

Angelägenheten att bevara den politiska enigheten och därmed stärka regeringens handlingsmöjligheter i detta omfattande problemkomplex är så stor, att det i och för sig varit naturligt, att regeringen tagit initiativ till förhandlingar härom. Utskottet har emellertid under hand underrättats om att ett erbjudande om sådana förhandlingar för vinnande av enighet i denna fråga icke skulle få gensvar från regeringen. Med hänsyn härtill torde riksdagen sakna anledning att nu vidtaga åtgärder i enlighet med det i motionerna I: 195 och II: 253 gjorda yrkandet.

Vid sådant förhållande och för att möjliggöra i det föregående angiven forskning m. m. för konstruktion av atomladdningar är utskottet berett tillstyrka, att i enlighet med överbefälhavarens förslag, med vilket de föreliggande motionerna I: 107 och II: 149 samt II: 256 överensstämmer, det av Kungl. Maj:t för nästa budgetår äskade anslaget till viss forskningsverk-

samhet vid försvarets forskningsanstalt ökas för här angivna ändamål med 2,8 miljoner kronor och att anslaget alltså uppföres med 26,4 miljoner kronor. På sätt i motionerna föreslagits bör här ifrågavarande merkostnad rymmas inom den sammanlagda utgiftsramen under fjärde huvudtiteln. I propositionen nr 110 angående vissa avlönings- m. fl. anslag under nämnda huvudtitel har Kungl. Maj:t äskat ett anslag av 61 miljoner kronor för utveckling och anskaffning av luftförsvarsrobotar för flygvapnet. Utskottet föreslår, att från detta anslag förenämnda belopp av 2,8 miljoner kronor överflyttas till forskningsanstaltens anslag till viss forskningsverksamhet. Härom gör utskottet hemställan under punkt 9 i sitt denna dag avgivna utlåtande nr 98.

Utskottet anser sig böra understryka, att svenska inköp av försvarsmateriel i utlandet böra samordnas med de strävanden, som äro grundläggande för hela den försvarsplanering, om vilken enighet nåddes vid 1958 års riksdag. Denna syftade till att ersätta kvantitet med kvalitet, därigenom att alla möjligheter skulle tillvaratagas att höja den tekniska standarden på vårt försvars utrustning samtidigt som dess personal av alla grader skulle beredas tillfälle till utbildning och träning med modernast tänkbara materiel. Såväl för luftförsvaret som för försvar mot invasion över havet som för djupförsvaret till lands, ha på senare år utvecklats olika typer av vapenbärare, vilka alternativt kunna medföra konventionella laddningar och atomladdningar. Dessa vapentyper tillverkas numera i långa serier och ingå i de bägge militära systemens normala beredskapsutrustning och bland den materiel, med vilken rutinmässiga övningar fortlöpande pågå. I själva verket har utvecklingen gått så långt, att moderna vapen, avsedda uteslutande för konventionella laddningar, icke längre projekteras.

Utskottet har anledning understryka motionärernas uppfattning, att materiel av detta slag kan inköpas utan att andra politiska villkor uppställas än sådana, som vi redan godtagit, då vid köpt försvarsmateriel utomlands. Vår utrikespolitiska handlingsfrihet begränsas alltså icke genom att denna inköspolitik fullföljes. Tvärtom stärkes därigenom den förutsättning för denna handlingsfrihet, som ett modernt och effektivt försvar är. Den tekniskt avancerade försvarsutrustning, som är avsedd såväl för konventionella laddningar som för atomladdningar, har i bägge fallen hög försvarsekonomi. I förhållande till denna kan anskaffningskostnaden betraktas som förhållandevis låg. Den omständigheten att de olika vapenbärare, som kunna komma i fråga, även kunna medföra atomladdningar för taktiskt bruk, ökar våra möjligheter att vid angrepp få effektiv hjälp utifrån. Självfallet innebär emellertid icke inköp av materiel, som kan användas även med atomladdningar, något principbeslut om vårt försvars förseende med atomutrustning. Utskottet har med här angivna ord velat markera sin ståndpunkt, att försvarets kvalitet på allt sätt bör stärkas och högsta möjliga grad av försvarsekonomi eftersträvas.»

dels ock utskottets hemställan under I. a) och III. bort ha följande lydelse:

»a) i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionerna I: 107 och II: 149 samt II: 256 till *Försvarets forskningsanstalt: Viss forskningsverksamhet* för budgetåret 1959/60 under fjärde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 26 400 000 kronor;»

»III. att riksdagen må, med bifall till motionerna I: 106 och II: 148, i skrivelse till Kungl. Maj:t understryka vikten av att vederbörande myndigheter beredes tillfälle att i sina beställningar utomlands inrymma även vapenbärare, som dels kunna medföra konventionella laddningar, dels taktiska atomladdningar, men självfallet under förutsättning att avslut härom kan göras utan andra villkor än sådana som redan godtagits vid inköp av försvarsmateriel i utlandet.»

3) av herr *Åkerström*.